

Jaroslav Otčenášek, ANTROPOLOGIE NARATIVITY. PROBLEMATIKA ČESKÉ POHÁDKY. *Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2012, 328 s.*–

Je zřejmé, že příslib obsažený v ambiciózním titulu může monografie naplnit jen zčásti. Vnímám ji jako sondu do antropologie narativity a příspěvek ke studiu problematiky českých pohádek. Nicméně je to vykročení správným směrem: důkladné zmapování terénu, jímž česká folkloristika na výzkumném poli pohádek může přispět do mnohem širě založeného interdisciplinárního studia antropologického, které se zde v budoucnu neobejde bez spolupráce především psychologických oborů.

Otčenášková práce je přínosná hned v několika ohledech. Ač jejím stavebním materiálem jsou především poznatky několika generací předchůdců (sběratelů, literárních teoretiků a slovesných folkloristů), kompozicí a konstrukcí směřuje do současnosti a budoucnosti, do problematiky smysluplné exploatace kulturního dědictví v zájmu udržení tradičních morálních hodnot a duševního zdraví člověka. V tomto smyslu překračuje fenomén, který bychom mohli označit jako ekologii folkloru. Ve smyslu antropologického pojetí by mohla být označena jako snaha o ekologii narativity. Autor sám explicitně nevyjádřil, které z řady definic narativity se přidržel, ale z kontextu jeho práce vyplývá, že sem zahrnuje jak samu naraci (vyprávění), tak její funkci ve společenské komunikaci a konečně i předmět badatelského zájmu, studovatelný antropologickými metodami.

Pohádky, které autor zvolil k sondáži do studia narativity, jsou v českém prostředí stále oblíbeným typem narace, i když prošly mnoha proměnami – od útvaru

chápaného jako produkt lidové slovesnosti, přes autorské literární pohádky až ke zcela novým útvarům, v nichž stále větší podíl zaujímá vizualizace na úkor samotné narace. K pohádkám autor přiřadil nově též humorky, které charakterizuje jako přechod mezi anekdotami a žertovnými pohádkami. Starší folkloristické bádání klasifikovalo humorky jako samostatný žánr, neboť v nich absentují aktéři z nadpřirozena, kteří jsou charakteristickými právě pro pohádky. Pokud jde o naraci samotnou, je zřejmé, že humorky nadále akcentují řečový, slovní, obsahový i formální rozměr živě tradovaného žánru, zatímco pohádka zaznamenává odklon k obrazovému sdělení.

Prvních pět kapitol monografie je zaměřeno teoreticky. Shrnují metodologická východiska a výsledky staršího bádání především o tzv. lidových pohádkách, k němuž významně přispěli zejména V. Tille, J. Horák, J. Jech, O. Sirovátka, K. Horálek, K. Dvořák, A. Satka a D. Klímová. S časovým odstupem a s využitím strukturálních a sémiotických metod se Otčenášek pokusil o první syntetický pohled na problematiku českých tzv. lidových pohádek (a humorek), kterou vyvedl z tradičního vymezení folklorních útvarů a zasadil do širšího kontextu narativity. Pokusil se přesněji definovat pohádku samu v souladu se současným pohledem. V komparaci s pohádkovým materiálem utříděným v mezinárodním katalogu Aarne-Thompson-Uther (ATU) navrhl systemizaci českých pohádek založenou na specifice syžetů. Otčenášková sedmimístná systemizace rozlišuje pohádky zvířecí, kouzelné, legendární, novelistické, o hloupých obludách, žertovné (sem řadí i humorky) a kumulativní. Pomocí Proppovy metody analyzoval pohádkové texty po morfologické stránce. Provedl

funkčně strukturalistický rozbor vybraných pohádkových postav s ohledem na jejich úlohu ve stavbě pohádkového děje.

Autorskými (literárními) pohádkami se Otčenášek zabývá jen okrajově, o to víc pozornosti věnuje pohádkám filmovým. V jeho interpretaci a v pokusu o vymezení chronologických fází filmové pohádky z folkloristického hlediska je možno spatřovat předobraz budoucího zájmu folkloristů v rámci soudobé mediální a populární kultury, včetně internetových a digitalizovaných aktivit. Soupis českých filmových pohádek z více než stoletého období existence českého filmu obsahuje 54 položek a není pouhým soupisem, neboť analyzuje pohádkové syžety a jejich vztah k předlohám tzv. lidových pohádek. Bohužel scenáristy a dramaturgy analyzovaných filmů autor do přehledu nezařadil, ač ti měli samozřejmě na zpracování syžetů větší podíl než režiséři.

Komparativní metodu uplatnil autor v kapitole o etnicko-kulturní interakci tzv. lidových pohádek ve středoevropském kulturním prostoru. Navázal na hypotézy Oldřicha Sirovátky o místu české lidové slovesnosti v mezinárodním kontextu a porovnáním pohádkových syžetů prokázal blízké příbuzenství českých pohádek především s pohádkami polskými. Cenné jsou mezi přílohy zařazené původní mapy terénních sběrů tzv. českých lidových pohádek v jednotlivých vývojových fázích od první poloviny 19. století až do 60. let 20. století a rovněž mapa souhrnná.

Zásadním přínosem Otčenáškovy monografie k problematice pohádek je systemizace, tedy třídící systém, publikovaný s názvem *Česká varianta soupisu syžetů lidových pohádek a humorek (ATU)* na s. 187–288. Náročné pokusy roztrdit obsáhlý materiál českých pohádek a katalogizovat jej podnikl

již Václav Tille, viz *Soupis českých pohádek I–II* (1929–1937). Třídění preferující abecední hledisko se ovšem v mezinárodním srovnávacím studiu ukázalo být slepou uličkou a již po polovině 20. století uvažovali Jaromír Jech a Dagmar Klímová, jak český materiál napojit na mezinárodně respektované a používané třídění. Tento pracný počín nyní uskutečnil Jaroslav Otčenášek a splnil tak dluh české folkloristiky mezinárodnímu bádání. Systemizaci ATU rozšířil o česká specifika a do souhrnu poprvé zahrnul též pohádky českých Němců a Romů.

Lýdia Petráňová (EÚ AV ČR, v. v. i.)

John Broad – Anton Schuurman (edd.), WEALTH AND POVERTY IN EUROPEAN RURAL SOCIETIES FROM THE SIXTEENTH TO THE NINETEENTH CENTURY. Brespols Publisher, Turnhout 2014, 253 s.–

Ediční řada *Rural History in Europe* vydávaná prestižním nakladatelstvím Brespols se nedávno rozrostla o desátý svazek nazvaný *Wealth and Poverty in European Rural Societies from the Sixteenth to the Nineteenth Century*. Jedná se výstup ze stejnojmenné konference uspořádané pod záštitou mezinárodního výzkumného programu COST na univerzitě v polské Toruni v září 2007. Ve sborníku se objevila přibližně polovina z přednesených příspěvků. Zveřejněny nebyly výstupy modulu, který se týkal vývoje pracovní doby ve venkovském prostředí, vynechány byly také práce zabývající se problematikou 20. století.

Výsledná publikace zahrnuje jedenáct textů věnujících se otázkám životní úrovně,